

ANADOLU'DAN BİR GİRLANDLI LAHİT ÖRNEĞİ

Savaş ALTUN*

Öz

Bu çalışmada Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen lahdin dönemsel olarak incelenerek literatüre katılması amaçlanmıştır. Lahit özellikle ön yüzünün işlenmesi ve süslemelerin oluşturduğu kompozisyon açısından diğer bölge örneklerinden farklı özellikler sergilemektedir. Anadolu da gerek nekropollerde gerekse farklı alanlarda ortaya çıkan lâhitlerin çok fazla sayıda örneği günümüze kadar koruna gelmiştir. Oldukça fazla sayıda örneğinin olması farklı dönemlerin sanatsal gelişimi ve ölü gömme adetleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Birçok araştırmacı bu lahitleri gerek üretildikleri atölyelerin üslup özelliklerine göre gerekse süslemelerine göre de tiplere ayırmıştır. Çalışmalarla ortaya çıkarılan tipolojik değerlendirme içerisinde örneğine rastlanmayan farklı özellikte lahitlerde bilinmektedir. Çalışmaya konu olan 675 envanter numaralı lahdin Roma İmparatorluk dönemi özellikler gösterdiği ancak yerel üretim olduğu anlaşılmaktadır. Lahdin Yozgat Müzesi'nde tek örnek olması ve daha sonra ortaya çıkacak lahitlerin değerlendirilmesine katkı sağlaması açısından araştırma konusu yapılması uygun olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lahit, Girland, Medusa, Tabula ansata

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi E-mail :
savas.altun@yobu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9173-4338

A Garland Sarcophagus from Anatolia

Abstract

In this study, the sarcophagus exhibited in Yozgat Archeology Museum is examined periodically and it is aimed to participate in the literature. The sarcophagus exhibits characteristics different from the other examples of the region, especially in terms of the processing of the front and the composition of the ornaments. Many examples of sarcophagi that emerged both in necropolis and in different areas in Anatolia have been preserved until today. The fact that the reerequisite a large number of samples gives important information about the artistic development and burial customs in different periods. Many researchers have divided these sarcophagi into types according to the workshop, construction type and subtypes according to the ornaments. The sarcophagi of different characteristics, which are not found in the typological evaluation revealed by the studies, are also known. It is understood that sarcophagus number 675, which is the subject of the study, shows Roman Imperial Period features but it is local production. The sarcophagus is the only example in the Yozgat Museum, so it will be appropriate to carry out a research subject to contribute to the evaluation of the sarcophagi that will emerge later.

Keywords: Sarcophagus, Sarcophag, Garland, Medusa, Tabula ansata.

1. Giriş

Ölü gömme geleneklerinin uygulanma şeklindeki farklılaşma ve buna bağlı olarak değişen mezarlar tarihsel süreçte farklı tiplerle günümüze kadar ulaşmıştır. Mezar tipleri, kullanıldıkları malzemeye, boyutlarına ve üzerlerine işlenen motiflerine göre farklılık gösterir. Bu farklılıklarda değişik etkenler belirleyici faktördür. Kullanılan malzemede ve boyutlarda ekonomik, motiflerde ise dinsel anlayış ve yapıldıkları döneminin sanatsal düzeyi bu faktörlerden bazılarıdır. Bu özellikler içerisinde yer alan mezar tiplerinden birisi olan lahitlerin üretimini ve kullanımını geniş bir alanda görmek mümkündür.

Lahitlerin ortaya çıkışından itibaren kullanımlarının üst düzeye ulaştığı M.S. 2-3. yüzyıla kadar geçirdiği gelişim ve değişim süreçleri

farklı şekillerle karşımıza çıkmaktadır. Roma İmparatorluk dönemi lâhitleri, üretim merkezlerinin özelliklerine göre farklı isimlerle değerlendirilmektedir. Bu atölyelerin, lâhitlerin yapımında ve süslemelerinin çeşit ve şekillerine göre oluşturdukları üslûplar farklılıklar göstermektedir. (Koch, 2001, 82; Turak, 2011, 37-53). Bu atölyelerden Attika ve Dokimeion'un Anadolu'da örnekleri yoğun olarak görülmektedir. Bu merkezlerde lahit üretimi- ticaretinin yapılması, örneklerinin uzak mesafelerde görülmesini sağlamıştır (Koch, 2001, 161; Russel, 2011, 119-143). Bunlara ek olarak bu örneklerin yerel atölyelerce taklit edilerek, benzer lahit üretimi yapmaya çalıştıkları ve aynı zamanda lahit üretimi için gerekli malzeme, yetişmiş ustaları ve kendi üslup özelliklerini geliştirip üretim yapan atölyelerde bilinmektedir (Koch, 2010, 18-29; Koch-Sichtermann, 1982, 343 vd.; Turak, 2011, 53-63).

Çalışmaya konu olan lahit yerel üretim özellikleri göstermekte olup üzerlerine işlenen süslemeler açısından değerlendirmesi de bu çerçevede yapılacaktır.

2. 675 Envanter Numaralı Lahit (Levha 1, Fotoğraf 1-3)

Lahit, Yozgat ili Şefaati ilçesi sınırları içerisinde bulunmuş ve satın alma yolu ile müzeye getirilmiştir. Kireç taşından yapılmış lahit tekne ve kapak olarak iki parçadır. Tekne ölçüleri, uz. 2.00 m, en: 0.83 m, yük. 0.77 m. Kapak ölçüleri; uz. 2.03 m. en: 0.81 m, yük. 0.42 m. dir. Lahit kapağında ve tekne kısmında kırık ve çatlaklar mevcuttur.

Lahit kapağı beşik çatılıdır. Köşelerinde akroterler basit bir şekilde süslemesiz olarak işlenmiştir. Tekne kısmı dikdörtgen biçimde olup yalnızca bir yüzünde süslemeler görülmektedir. Teknenin alt kısmı dışa doğru bir silme ile başlatılmış, üst kısım ise ince bir iç bükey silme ile ana gövdeden ayrılarak kapağın oturacağı bir profil ile sonlanmıştır.

İki silme arasını oluşturan tekne yüzeyin de sütunlar görülmektedir.

Sütunlar, lahit üzerine işlenen konuları birbirinden ayırarak bölmelere ayırmıştır. Sütunların gövde kısımları yuvarlak, kaide ve başlıkları dikdörtgen formdadır. Girland taşıyıcı olarak kullanılan sütunların kaideleri silme üzerine oturtulmuştur.

Uç kısımdaki boşluklara girlandlar yerleştirilmiştir. Girlandların uçları sütun başlıklarına asılıdır. Belirgin U formunda yapılan girlandların uçları külâh şeklinde sütun başlıklarından çıkarılarak ikişer boğumla bir bitkinin çanak kısmı oluşturulmuştur. Daha sonra çanağın sivri uçlu yaprakları arasından çıkan ve orta kısma doğru genişleyen bir hat halinde sıralanmış yuvarlak meyvelerle dizayn edilmiştir. Girlandların ortasında geniş bir şerit şeklinde yerleştirilen teneialar, girlandları sıkmadan işlenmiştir. Teneiaların bağ uçlarının işlenmediği görülmektedir.

Girlandların üstünde yer alan medusaların yüz kısmı zeminden oldukça derine işlenerek yuvarlak bir form kazandırılmıştır. Dışa çıkık kaş yapısı içine gömülmüş gözler, geniş burun ve kapalı dudaklar oldukça belirgindir. Medusalarda başın tepe noktası üzerinde iki yana açılmış kanat betimlendikten sonra saçlar işlenmiştir. Alının ortasından iki yana kalıp halinde dökülen saçlara hareket kazandırmak için kazıma dalgalı çizikler çekilmiştir. Çene altında saçların uç kısımları düğümlemiş ancak yeterli alan olmaması nedeniyle belirgin bir şekilde işlenememiştir.

Orta kısımda bütün alanı kaplayarak alışık olunmayan bir tarz da kulpları yukarı doğru bakan yazısız tabula ansata işlenmiştir.

3. Değerlendirme

Lahidin değerlendirilmesi için gerekli benzer ve farklı örnekler Yozgat Müzesi'nde bulunmamaktadır. Bu nedenle gerek dış mimarî özelliklerini gerekse süsleme özelliklerini tarihleme ve etkileşim alanının belirlenmesinde, uzak ve yakın bölge örnekleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Lahidin yalnızca bir cephesinin işlenmesi daha önce değindiğimiz atölyelerin özellikleri arasında yer almamaktadır. Yerel üretim yapan bölge örneklerinde de bu özelliğin bir stil olmadığı anlaşılmaktadır (Sakin, 2018: 48, 51, kat. No:5-6 res. 32-34,35-38).Lahidin bu özelliği, dört yüzünün de işlenme maliyeti ile tek yüzünün işlenme maliyetinde etkili olan işgücü ve kullanılan malzemenin kalitesi gibi faktörlerin ekonomik boyutunun yansıması olarak değerlendirmek uygun olacaktır. Lahidin üzerindeki süslemelerde daha çok Roma İmparatorluk döneminde kullanılan yaygın örnekler görülmektedir. Lahidin tarihini belirlemede önemli bir unsur olan yazıtının olmaması süslemede kullanılan örneklerle değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

3.1. 675 Envanter Numaralı Lahidin Süsleme Unsurları

3.1.1. Girlandlar

675 envanter numaralı lahidin tarihlemesini ve dönem özelliklerini belirlememizi sağlayacak nitelikte özellikler gösteren süsleme girlandlardır. Girlandların uçları kanallara ayrılarak külâh şeklinde ard arda iki boğumla, yaprak uçları sivriltilmiş bir bitki çanağından oluşmuştur. Orta kısma doğru genişleyerek sarkmış ve tek kat yan yana sıralı dizilmiş meyvelerden işlenmiştir. Meyveler birbirine sıkı şekilde bağlı ve hareketsiz katı bir şekilde görülmektedir.

Girlandların bu özelliklerinin M.S. 2.yy.ın ilk yarısına tarihlenen bazı örnekleriyle belirli bir stil oluşturduğu anlaşılmaktadır. Roma Lateran Müzesi'nde ve Nazionale Müzesi'nde sergilenen iki lahit üzerindeki girlandların uç kısımlarının iki boğumla, yaprak uçları sivriltilmiş bir bitki çanağından çıkıp orta kısma doğru genişleyerek sarkmış ve yan yana sıralı dizilmiş meyvelerden oluşması ile aynı özellikleri gösterir (Toynbee, 1927, 19, plate III; McCann, 1978, 25, fig. 12-13). Bu özelliklere sahip diğer bir örnekte Roma'da Terme Müzesi'nde bir lahidin girlandında görülmektedir (Tonybee, 1927, 24, plate I d-e).

3.1.2. Medusalar

Bir diğer süsleme unsuru medusalardır. Bu mitolojik figürün Anadolu lahitlerinde kullanımı, Roma'nın Anadolu'ya taşıdığı bir süsleme unsuru olarak değerlendirilmektedir (Işık, 1975, 297). Anadolu'da medusa başlarının girland yayı boşluğunda ilk kez görülmesi geç Hadrianus dönemine ait bir lahit üzerinde görülmektedir (Işık,1975, 7 lev. 3-4a).

Medusaların lahitler üzerinde kullanımı farklı dönemlerde ve bölgelerde farklı stillerle görülmektedir (Strocka, 1996, Abb. 30-35; Scnhneider, 2003, 268; Scarborough, 1998, 80 vd. lev. 7-9; Aydın, 2013, 62-65, 94 kat no 29-30 res. 73-74). Anadolu'da Roma İmparatorluk dönemi lâhitlerinde medusaların yüz ifadelerinde, yüz yapılarında ve saç şekillerinde farklı özellikler gösterdiği yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Işık, 1975). 675 envanter numaralı lahidin medusalarının yuvarlak yüz yapısı ve yüzdeki diğer uzuvların işlenişi korkutuculuktan uzak bir şekilde işlenmiştir. Saçların ön kısmı kazıma dalga biçiminde alın ortasından katı biçimde çıkarak yanlara sarkmış arka kısım saçları çene altında düğümlemişdir. Bu özellikleri ile medusalar, yerel unsurlar barındıran bir stil ile karşımıza çıkmaktadır.

3.1.3. Sütunlar

Lahdin önyüz kısmında köşelerde ve orta kısma yerleştirilmiş dört sütun görülmektedir. Sütunların bu şekilde yerleştirilmesi ile ön yüz üç panele ayrılmıştır. Sütunlar yuvarlak plâster olarak işlenmişlerdir. Alt kısımda kaidenin üzerine oturtulacağı yüksek bir silme ve bu silmenin üzerine sütunların oturtulacağı kaideler işlenmiştir. Sütunların üst kısmındakaidelerle aynı şekil ve boyutlarda başlıklar silmeleri taşır şekildedir. Sütunların uç kısımlarda girland taşıyıcısı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bazı nekropollerde ve farklı alan örneklerinde lahitler üzerinde girland taşıyıcısı olarak Eros, Nike figürlerinin ve bukranionların kullanımlarını görmek mümkündür

(Çelgin, 1990, 283; Işık, 1977; 382, res.60; Işık, 1986, taf. 2, 1).

Termesos nekropollerinde girlandları sütunlar tarafından taşınan ve girland yayı boşluklarında medusaların görüldüğü lahitler, çalışmaya konu olan 675 envanter numaralı lahitte görülen (sütun, girland ve medusa) süslemelere kompozisyon olarak benzerken stil olarak farklılıklar görülmektedir (Çelgin, 1990, 282–301, res. 493–496,502–503).

3.1.4. Tabula Ansata

Alt Tabula ansata iki sütun arasında bütün alanı kaplayacak şekilde işlenmiştir. Kulpları alışlagelen tarzda değil yukarı ve aşağı kısma işlenmiştir. Kulpların bu şekilde işlenmesinin bir özellik mi? Yoksa ustanın yanlış bir uygulaması mı? Sorularına verilecek cevaplar ilerleyen zamanlarda ortaya çıkarılacak lâhitlerin değerlendirilmesi sonucu uygun olacaktır.

675 envanter numaralı lahidin, tabulasının boyutları ve diğer süsleme unsurlarıyla oluşturduğu kompozisyon alışılmışın dışındadır. Tabula ansatalar genelde üç girlandlı lahitlerin orta kısım girland yayı boşluğuna işlenen örneklerinde görülmektedir (Işık, 1992, 121 vd.; Koch, 2010, 107; Çelik, 2010, 33–34,37,43,46–47,53,55, levha XXIIb, XXIIIb, XXVb, XXXVa, XLIIIb, XLVb, LVa, LVIIa). Tabula ansataların farklı süslemelerle oluşturdukları kombinasyonlar, yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir (Çelgin, 1990, 255–282, res. 441–442, 445–447, 450–465).

675 envanter numaralı lahidin tabula ansatasının lâhit üzerindeki konumu ve diğer süslemeleriyle oluşturduğu kompozisyona en yakın örnek Termesos nekropolünde tespit edilmiş lahittir (Çelgin, 1990: 256, res. 436–438). Bu lahit üzerinde girland taşıyıcısı olarak herhangi bir figür kullanılmamıştır. İki girlandın uçlarının biri tabula ansatanın kulplarına asılmıştır. Lahidin tarihlenmesi üzerindeki yazıta göre yapılmış ve M.S. 3. yy.ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir (Çelgin,

1990, 257). 675 envanter numaralı lahdin bu lâhitle benzerliği yalnız süslemelerin dizilişindedir.

4. Sonuç

675 envanter numaralı lahit, Yozgat Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen tek sağlam süslemeli lahittir. Lahidin sadece ön yüzü işlenmiştir. Üzerindeki süslemelerin dizilişi ile oluşturulan kompozisyon kendine özgüdür. Bu kompozisyona en yakın örnek Termessos nekropolünde tespit edilmiş ancak bu lâhite eksik süsleme girland taşıyıcısı olarak kullanılan sütunlardır. Bu lahdin süslemelerinin stil özellikleri 675 envanter numaralı lahitten daha sonra yapılmış olduğu girlandların ve medusaların dönem özelliklerinin farklılıklarından anlaşılmaktadır. Ancak lahitler üzerindeki süsleme kompozisyonu farklı dönemlerde uygulanmış olsa da her iki lahdi yapan ustaların birbiriyle bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. 675 envanter numaralı lahit girlandları tarihleme ve dönem özellikleri hakkında bilgi alabileceğimiz süsleme unsurudur. Girlandların M.S. 2.yy.ın ilk yarısına tarihlenen bazı örnekleriyle benzerliği görülmektedir. Bu bağlamda lahdimizi M.S. 2.yy. ın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

Levhalar

Levha 1

Fotoğraf 2. 675 envanter numaralı

Fotoğraf 3. 675 envanter numaralı

Fotoğraf 2. 675 envanter numaralı

Fotoğraf 3. 675 envanter numaralı

Kaynakça

- Aydın, Safiye. Bithynia Bölgesi Lahitleri. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2013.
- Çelgin, Vedat. Termessos Kenti Nekropollerini. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1990.
- Çelik, Ahmet. Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lâhitleri.Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Adana, 2010.
- Işık, Fahri.“Datierung der verschollenen Girlanden sapkophagsaus Alaşehir”. *Archaeologischer Anzeiger* 1977, 380–383.
- Işık, Fahri. Anadolu Girlandlı Lahitleri. Doçentlik tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1975.
- Işık, Fahri. “Einwieder gefunderer Girlanden sarkophag in Milet”. *İstanbul Mitteilungen* 36 (1986), 161–181.
- Işık, Fahri. “Zum Produktionbeginn von Halbfabrikaten kleinasiatischer Girlanden sarkophage”. *Archaeologischer Anzeiger* (1992), 121–145.
- Koch, Guntram. *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001.
- Koch, Guntram. *Türkiye'deki Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Antalya: Biltur Basın Yayın, 2010.
- Koch, Guntram-Sichtermann, Hellmut. *Römische Sarkophage*. München: BeckPress, 1982.

- McCann, Anna M. Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art. New York: The Stinehourpres, 1978.
- Russell, Ben. "The Roman Sarcophagus 'Industry': a Reconsideration. in J Elsner& J Huskinson (eds),Life, Death and Representation: Some New Work on Roman Sarcophagi. Millennium-Studien / Millennium Studies , no. 29, Walter de Gruyter GmbH, Berlin and New York, (2011), 119-147.
- Sakin Büşra, K. Hatay Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Hatay, 2018.
- Scarborough, Yasemin Er. "Dağlık Kilikia–LamotisMezarları". *Olba*, I (1998), 77-85.
- Scnhneider, Eugenia Equini. "Some Consideration On Elaiussa's North-Eastern Necropolis". *Olba* VII (2003), 261-273.
- Strocka, Volker Michael. "Datierungskriterien kleinasiatischer Girlanden-sarkophage". *Archäologischer Anzeiger*, (1996), 455 –473.
- Toynbee, Jocelyn. "A Roman Sarcophagus at Pawlowsk and Its Fellows". *The Journal of Roman Studies*, 17 (1927), 14-27.
- Turak, Özgür. Roma Dönemi Pamphylia Lahitleri ve Atölye Sorunu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2011.

